

О. А. Мельниченко,
д. держ. упр., доц., професор кафедри
економічної політики ХарРІ НАДУ

ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНА МОДЕЛЬ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ: СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ТА ДЕРЖАВНО-УПРАВЛІНСЬКІ АСПЕКТИ

Виявлено особливості впливу інновацій та інвестицій на соціально-економічну ситуацію в Україні; визначено перспективні напрями розвитку національної економіки та роль держави у цьому процесі.

Ключові слова: інновації, інвестиції, національна економіка, соціально-економічна ситуація, державне регулювання.

Загальновідомо, що перспективи розвитку суспільства залежать не лише від ефективності використання наявних ресурсів, а й (наразі значно більшою мірою) від здатності його членів продукувати та впроваджувати інновації. Так, саме завдяки «радикальним нововведенням, що мають високий потенціал ринкового проникнення, підприємці отримують додатковий прибуток» [5, с. 187], який спрямовується не лише на розвиток власного бізнесу та задоволення все зростаючих потреб, за рахунок нарощування обсягів виробництва товарів і послуг, а також упровадження та використання новацій у самих різних галузях та сферах діяльності. Тому прагнення й реальні дії суб'єктів господарювання стали запорукою економічного розвитку – «сталих збалансованих кількісних і якісних змін, які обумовлюють поліпшення соціально-економічної та політичної ситуації в країні» [8, с. 174]. Але такі перетворення отримали неоднозначну оцінку широкого загалу, оскільки ті породили цілу низку проблем (погіршення екології, загострення демографічної і продовольчої ситуації, посилення диференціації населення за рівнем та якістю їхнього життя тощо), без вирішення яких неможливий не лише подальше економічне зростання, а й істотно підвищується ймовірність глобальної кризи.

Відтак, урахувавши наявну соціально-економічну ситуацію в країні, актуальною залишається проблема інноваційно-інвестиційного розвитку української економіки та посилення ролі держави у цьому процесі.

Проблема запровадження інноваційно-інвестиційної моделі розвитку національної економіки стала наріжним каменем досліджень низки вітчизняних науковців, серед яких слід відзначити К. Алексєєву, А. Білюка, Т. Васильєву, Д. Войнорубова, Н. Клименко, С. Лакіш, А. Мерзляк, О. Михайловської, Т. Покотило, Н. Свірідової, Г. Смовкіної, В. Чернобаєва, О. Шевченко та ін.

Попри це, економічна політика держави залишається недолугою, а рівень розвитку національної економіки – таким, що значно поступається кращим світовим зразкам. Саме тому серед наукової спільноти зберігається значний інтерес до цієї проблеми, про що наочно свідчать численні публікації у фахових виданнях різного спрямування. Зокрема, Т. Бова розкрила основні засади формування механізму державного управління функціонуванням національної інноваційної системи [1]; В. Бондарчук – визначив роль державного регулювання і підтримки системи інноваційного розвитку регіону [2]; В. Будкін – розглянув принципові підходи до розвитку інноваційної діяльності з виділенням шести її принципових моделей [3]; А. Дегтяр, М. Гончаренко – теоретично обґрунтували напрями розвитку методології та розробили алгоритм прийняття оптимальних інвестиційних рішень органами державного управління [4]; А. Князевич – обґрунтував визначальну роль довжини інноваційного лагу у здійсненні та прискоренні інноваційного процесу [6]; О. Крехівський, О. Саліхов – дослідили передумови формування нових національних інноваційних стратегій в Європі та розробили рекомендації щодо їхнього вдосконалення в Україні [14]; А. Прощаликіна – визначила шляхи активізації інноваційної діяльності в країнах з трансформаційною економікою [12]; В. Пшенична – провела аналіз особливостей формування та розвитку механізму реалізації державної інвестиційної політики [13].

Однак, визнаючи безперечні досягнення вищенаведених науковців, слід наголосити на необхідності удосконалення ролі держави у формуванні інноваційно-інвестиційної моделі розвитку національної економіки.

Метою статті є розробка пропозицій по підвищенню рівня та якості життя пенсіонерів. Для досягнення мети необхідно вирішити такі завдання: 1) виявити особливості впливу інновацій та інвестицій на соціально-економічну ситуацію в Україні; 2) визначити перспективні напрями розвитку національної економіки та роль держави у цьому процесі.

Упровадження інновацій та інвестицій задля розвитку національної економіки може здійснюватись за інтенсивним чи екстенсивним типом і бути спрямованим на скорочення праце-, фондо- та матеріаломісткості продукції, тим самим забезпечуючи підвищення рівня конкурентоспроможності економіки та національної безпеки.

Інтенсивність цього процесу істотно пов'язана з мірою досягненням цілей її учасників, які докорінно відрізняються одна від одної, а саме: новаторів (переважно небідних людей, які володіють необхідними знаннями, досвідом і матеріальними ресурсами, а також вміють приймати неординарні рішення та ризикувати) – отримують найбільший прямий зиск за рахунок успішного впровадження новацій; споживачі – задовольняють все зростаючі потреби завдяки здешевленню продукції та розширенню її асортименту. Усі чинники, які впливають на здійснення інноваційних процесів, поділяються на три групи: 1) економічні й технічні (дефіцит засобів для фінансування інноваційних проектів; недостатнє забезпечення матеріальної та науково-технічної бази; наявність застарілих технологій; відсутність резервних потужностей тощо); 2) організаційно-управлінські (жорсткість у плануванні; переважання вертикальних потоків інформації; орієнтація на сформовані ринки; децентралізація, автономія, формування цільових проблемних груп нових розробок); 3) культурні (опір змінам, що можуть спричинити зміни статусу працівників, необхідність пошуку нової роботи, перебудову усталених способів виробництва тощо) [11].

Результативність такого розвитку залежить від регіональної, галузевої та структурної специфіки національної економіки, а також від спрямованості новацій на інтенсивний чи екстенсивний характер суспільного відтворення. За використання інтенсивних інновацій «розширюються можливості для задоволення усе зростаючих потреб населення та поліпшення умов праці, і водночас, скорочується зайнятість серед працездатних осіб унаслідок упровадження технічних й організаційних новацій; за екстенсивних – імітуються позитивні зміни, але у дійсності має місце подальше відставання від розвинутих країн світу економічного потенціалу підприємств (галузей та економіки у цілому), а з тим умов праці та рівня її оплати» [9, с. 97].

На сьогодні підвищується значущість наукомістких технологій, використання яких дозволить прискорити досягнення світових стандартів у царині виробництва товарів і послуг (як це має місце в Японії, Південній Кореї та інших розвинутих країнах та країнах, які швидко розвиваються), а з тим – підвищити рівень та якість життя населення. Відтак, необхідно виділити пріоритетні галузі реального сектору економіки. Виходячи з базового критерію відбору (спрямованість діяльності підприємств цих галузей на стимулювання внутрішнього попиту та зміцнення експортного потенціалу), перспективними є авіа-, ракетно- та машинобудування, де ще збережено матеріально-технічний та кадровий потенціал, уміле використання яких забезпечить повернення Україні статусу країни, яка здатна не лише розробити, а і впровадити (з чим донині маємо чи найбільше проблем) сучасні високотехнологічні розробки світового рівня.

І хоча в Україні застосовуються переважно екстенсивні новації, однак це жодним чином не принижує значущості проведення заходів, спрямованих на створення альтернативних робочих місць (перше за все, у сільській місцевості за рахунок розвитку «зеленого» туризму, розвитку переробних і розміщенню структурних підрозділів промислових підприємств тощо). Інакше, в депресивних регіонах та в сільській місцевості й надалі зростатиме соціальна напруга (головним чином, через втрату доходів й поглиблення

бідності). Саме тому зростає актуальність узгодження інноваційно-інвестиційної моделі розвитку економіки з положеннями національної стратегії запобігання бідності (зокрема, у частині попередження бідності) [7].

Перехід на інтенсивні новації в різних галузях національної економіки має свою специфіку, яка визначається особливостями, притаманними цим галузям, а саме: характером НТП, співвідношенням живої і уречевленої праці в процесі виробництва, соціально-економічними умовами організації праці, мірою впливу природних факторів тощо. Строки проведення заходів і характер спрямованості інтенсифікації виробництва в галузі (регіоні), залежать від їхньої ролі і місця в економіці національної економіки на даному етапі її розвитку, а також від специфіки відтворювального процесу, міжгалузевих диспропорцій, домінування виробництва засобів виробництва чи предметів споживання [10].

Однак марно сподіватись, що без державної підтримки, власники підприємств збільшуватимуть обсяги інвестицій у впровадження сучасних технологій, використання нової техніки, підвищення рівня безпеки та комфорту робочих місць. Саме тому держава всіма доступними способами заохочує економічних суб'єктів до розробки та впровадження інновацій, тим самим створюючи сприятливі умови для розвитку виробництва, насичення внутрішнього ринку товарами і послугами, задоволення потреб споживачів, зміцнення експортного потенціалу, наповнення бюджетів усіх рівнів, підвищення доходів суб'єктів господарювання, скорочення безробіття, поліпшення умов праці, соціального забезпечення населення, зміцнення позитивного іміджу органів державного управління та органів місцевого самоврядування.

Запорукою інтенсифікації інноваційно-інвестиційної моделі розвитку української економіки та підвищення результативної її реалізації має стати таке:

- 1) збереження позитивних тенденцій в національній економіці (зокрема, щодо скорочення питомої ваги секторів первинного виробництва й

зростання сектора послуг) за одночасного вирішення нагальних проблем (нечітке формулювання пріоритетів у національній науково-технічній політиці; недостатність або відсутність інформації про наявні дослідження й розробки; загальний рівень, структура та механізми фінансування науково-технічної сфери не відповідають заявленому Урядом курсу інноваційно-інвестиційної моделі розвитку економіки й практично виключають реальне використання можливостей значного науково-технічного потенціалу; збереження Україною статусу постачальника сировини й ринку збуту для країн Заходу; зниження інноваційної активності вітчизняних підприємств та частки інноваційної продукції у загальному обсязі виробництва);

2) сприяння залученню інвестицій у ті галузі та сфери (передусім, авіа-, ракетно- та машинобудування), де ще збережено матеріально-технічний та кадровий потенціал, а також можливий максимальний мультиплікативний позитивний ефект;

3) забезпечення доступності технічних й технологічних інновацій (передусім, вітчизняних розробок) за рахунок дієвої державної підтримки бізнесу щодо залучення інвестицій та впровадження новації, а саме:

– фінансування інноваційних проектів фундаментальних і прикладних досліджень, із бюджетів усіх рівнів, а також із спеціалізованих фондів;

– забезпечення переходу від розвитку технопарків до створення технополісів;

– надання цільових дотацій та встановлення спеціальних цін на інноваційну продукцію вітчизняного виробництва;

– створення власних ноу-хау та припинення витоку інформації;

– пільгового кредитування;

– надання податкових і митних пільг;

– стимулювання запровадження енерго- й ресурсозберігаючих технологій, підвищення рівня безпеки та комфорту робочих місць;

– компенсування новаторам їхніх витрат на реалізацію суспільно значущих інноваційних проектів;

– забезпечення переходу від локального вимушеного антикризового реагування до цілеспрямованого стратегічного державного регулювання інноваційної та інвестиційної активності суб'єктів господарювання;

– скорочення кількості пріоритетних напрямів інноваційного розвитку (збереження лише тих, які забезпечують істотний науковий здобуток і перспективи розвитку);

– застосування пришвидшеної амортизації основних фондів;

– підтримання високого суспільного статусу вчених, конструкторів, інженерів, тобто усіх суб'єктів інноваційного процесу (наприклад, через встановлення різноманітних державних премій, почесних звань, проведення конкурсів тощо);

– сприяння міжнародній науково-технічній кооперації;

– здійснення державними установами консультаційної, інформаційної та іншої підтримки;

4) спрямовання розвитку національної економіки на пом'якшення міжгалузевих і міжрегіональних диспропорцій, а також на забезпечення пріоритетного розвитку вищих технологічних укладів та усунення перешкод розвитку вітчизняного бізнесу за рахунок:

– приведення структури та обсягів інвестиції у відповідність до технологічної структури економіки;

– скорочення кількості перевірок;

– спрощення дозвільної системи;

– боротьба з корупцією;

– протидія рейдерству;

– зменшення податкового тягаря;

– забезпечення доступності кредитних ресурсів;

– сприяння вертикальній та горизонтальній інтеграції товаровиробників;

– закриття та/чи реструктуризація неприбуткових підприємств;

– обмеження міри відкритості української економіки прагматичними національними інтересами;

– створення у фінансово-промислових групах спеціальних інноваційних центрів, що координують і реалізують інноваційні проекти;

– залучення підприємців до виконання державного замовлення;

– поєднання державного регулювання інноваційної діяльності з ефективним функціонуванням конкурентного ринкового інноваційного механізму;

– використання стратегії запозичення на державних підприємствах реального сектору економіки;

5) удосконалення регуляторного впливу держави на життєдіяльність населення, що забезпечується реалізацією заходів за такими напрямками:

– фінансування освітніх програм;

– перехід до моделі «дорогої робочої сили» з одночасним розвитком пенсійного та медичного страхування;

– розвиток ЖКГ, громадського транспорту та інших галузей міського господарства;

– поліпшення житлових умов та благоустрій населених пунктів, розвиток їхньої соціальної інфраструктури;

– посилення контролю за якістю та безпечністю товарів і послуг.

– завершення упорядкування організаційно-правового забезпечення трудових мігрантів;

– захист прав вкладників комерційних банків

– підвищення безпечності умов та екологізація середовища життєдіяльності населення.

Реалізація інноваційно-інвестиційної моделі розвитку національної економіки потребує належного фінансового забезпечення, недостатність якого актуалізує питання залучення інвестицій або ж отримання зовнішніх запозичень. Однак більшість власників підприємств не квапиться з модернізацією існуючих і, тим паче, створенням нових сучасних виробничих потужностей, тому одним з головних інвесторів (звісно, не варто принижувати значущість іноземних компаній) має стати держава, фінансове

положення якої нині не дозволяє самотужки реалізовувати крупні інвестиційні проекти (у т.ч. підготовку до Євро-2012, яку, на відміну від Польщі, Україна здійснює значною мірою за кошти бізнесу).

Як показав досвід багатьох країн, успішний перехід до інноваційної моделі функціонування національної економіки можливий лише за умови докорінної перебудови регуляторних механізмів та позитивного сприйняття інновацій широким загалом.

З огляду на це можна зробити такі висновки: 1) збереження наявної ситуації чи будь-які інші невдалі реформи призведуть до остаточної втрати Україною можливості стати розвинутою європейською країною, а її населення – мати гідний рівень та якість життя; 2) основні зусилля держави мають бути спрямовані на узгодження інтересів споживачів і виробників, найманих працівників і роботодавців, підприємств і галузей, держави та суспільства; 3) інноваційно-інвестиційна модель розвитку національної економіки має стати наріжним каменем державної політики, оскільки передбачає поступову, докорінну перебудову системи взаємовідносин між економічними суб'єктами й техніко-технологічне оновлення ресурсного потенціалу виробничої сфери; 4) продовження наукових розвідок за даною проблематикою сприятиме подальшому зростанню ресурсного потенціалу української економіки, зміцненню національної безпеки, підвищенню рівня та якості життя населення України.

Список використаних джерел

1. *Бова Т. В.* Формування механізму державного управління функціонуванням національної інноваційної системи / Т. В. Бова // Економіка та держава. – 2010. – № 4. – С. 132–134.
2. *Бондарчук В. Д.* Державне регулювання інноваційного розвитку регіону / В. Д. Бондарчук // Економіка та держава. – 2010. – № 5. – С. 93–95.
3. *Будкін В.* Інноваційна модель розвитку національних економік / В. Будкін // Економіка України. – 2010. – № 6. – С. 67–78.
4. *Дегтяр А. О.* Методологічні засади прийняття інвестиційних рішень органами державного управління / А. О. Дегтяр, М. В. Гончаренко // Держава та регіони. – 2010. – № 1. – С. 24–27. – (Серія «Державне управління»).
5. *Інноваційна складова українських реформ* / А. С. Гальчинський, В. М. Геєць, А. К. Кінах, В. П. Семиноженко. – К. : Знання України, 2002. – 336 с.

6. *Князевич А. О.* Інноваційний лаг і його роль в інноваційному процесі / А. О. Князевич // Актуальні проблеми економіки. – 2010. – № 6. – С. 26–30.
7. *Мельниченко О. А.* Державна політика щодо підвищення рівня та якості життя населення : дис. ... д-ра держ. упр. : спец. 25.00.02 – механізми державного управління / О. А. Мельниченко. – Запоріжжя, 2010. – 448 с.
8. *Мельниченко О. А.* Зміни реальних доходів населення України під впливом економічного зростання / О. А. Мельниченко // Державне управління в Україні: реалії та перспективи : зб. наук. пр. / за заг. ред. В. І. Лугового, В. М. Князева. – К. : Вид-во НАДУ, 2005. – С. 173–178.
9. *Мельниченко О. А.* Інтенсифікація інноваційно-інвестиційної моделі розвитку національної економіки та її вплив на рівень добробуту населення України / О. А. Мельниченко // Інноваційні моделі та механізми української економіки в умовах глобалізації : тези XV міжвуз. наук.-практ. конф. (м. Харків, 28 квітня 2010 р.). – Х. : Вид-во ПВНЗ ХІЕРВМ, 2010. – С. 97–99.
10. *Павлов К. В.* Инвестиции и инновации интенсивного и экстенсивного типа: макроэкономический подход / К. В. Павлов // Вісник економічної науки України. – 2009. – № 2. – С. 101–108.
11. *Панасюк Б.* Деякі підходи до прогнозування науково-технологічної та інноваційної сфер / Б. Панасюк // Економіка України. – 2003. – № 3. – С. 10–20.
12. *Прощаликіна А. М.* Формування національних інноваційних систем у країнах із трансформаційною економікою / А. М. Прощаликіна // Актуальні проблеми економіки. – 2010. – № 6. – С. 72–77.
13. *Пшенична В. П.* Особливості формування та розвитку механізму реалізації державної інвестиційної політики в Україні / В. П. Пшенична // Держава та економіка. – 2010. – № 6. – С. 59–61.
14. *Саліхов О. Б.* П'ять кроків до створення та успішної реалізації національної інноваційної стратегії. Досвід Європи / О. Б. Саліхов, О. В. Крехівський // Економіка та держава. – 2010. – № 1. – С. 9–15.

***Melnychenko O. A.* Innovation and investment model of national economic development: socio-economic and managerial aspects of public.**

The features of the influence of innovation and investment in socio-economic situation in Ukraine; defined perspective directions of development of national economy and the state's role in this process.

Key words: innovation, investment, national economy, socio-economic situation and government regulation.

***Мельниченко А. А.* Инновационно-инвестиционная модель развития национальной экономики: социально-экономические и государственно-управленческие аспекты.**

Выявлены особенности влияния инноваций и инвестиций на социально-экономическую ситуацию в Украине; определены перспективные направления развития национальной экономики и роль государства в этом процессе.

Ключевые слова: инновации, инвестиции, национальная экономика, социально-экономическая ситуация, государственное регулирование.